

**КОГНІТИВНИЙ ТА ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНИЙ АСПЕКТ
ВЕРБАЛІЗАЦІЇ СИНТАКСИЧНОГО КОНЦЕПТУ ПРОПОЗИЦІЙНА
ПРЕДИКАЦІЯ У РОМАНАХ Л. ГОДЕ « LE SOLEIL DES SCORTA » ТА
А. РАІМІ « SYNGUÉ SAVOUR. PIERRE DE PATIENCE »**

У статті досліджуються концептуальні характеристики синтаксичної структури французького речення, зокрема окреслюються концептуальні складники синтаксичного концепту ПРОПОЗИЦІЙНА ПРЕДИКАЦІЯ, аналізуються кількісні показники синтаксичних пропозиційних структур у сучасному французькому художньому прозовому тексті у когнітивному аспекті.

Ключові слова: синтаксичний концепт, пропозиційна предикація, синтаксичний зв'язок, підмет, присудок, суб'єктно-предикатні відносини.

В статье исследуются концептуальные характеристики синтаксической структуры французского предложения, в частности, определяются концептуальные составляющие синтаксического концепта ПРОПОЗИЦИОНАЛЬНАЯ ПРЕДИКАЦИЯ, анализируются количественные показатели синтаксических пропозициональных структур в современном французском художественном прозаическом тексте в когнитивном аспекте.

Ключевые слова: синтаксический концепт, пропозициональная предикация, синтаксическая связь, подлежащее, сказуемое, подлежащно-сказуемые отношения.

This article explores the conceptual characteristics of syntactic structure of the French sentence, outlines the conceptual elements of syntactic concept PROPOSITIONAL PREDICATION, represents the quantitative analysis of syntactic propositional structures in modern French literary prose text in cognitive aspect.

Keywords: *syntactic concept, predication, syntactic relation, subject, predicate, subject-predicate relations.*

Метою статті є виявлення закономірностей вербалізації метамовного синтаксичного концепту ПРОПОЗИЦІЙНА ПРЕДИКАЦІЯ у сучасному французькому художньому прозовому тексті.

Актуальність статті визначається спрямуванням сучасних синтаксичних студій художнього тексту на дослідження проблем існування і вербалізації такого неоднозначного явища як синтаксичний концепт.

Об'єктом дослідження є структура французького речення, зокрема суб'єктно-предикатні відносини, у текстах романів Л. Года «Le soleil des Scorta» та А. Раїмі «Syngué sabour. Pierre de patience».

Матеріалом дослідження є тексти романів французьких письменників ХХІ століття Л. Года «Le soleil des Scorta» та А. Раїмі «Syngué sabour. Pierre de patience», які нагороджені найпрестижнішою французькою літературною премією Goncourt за кращий роман французькою мовою.

Предметом дослідження є концептуальні особливості суб'єктно-предикатних синтаксичних відносин у художньому тексті романів Л. Года «Le soleil des Scorta» та А. Раїмі «Syngué sabour. Pierre de patience».

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній уперше аналізуються кількісні характеристики вербалізації синтаксичних концептів у творах сучасних французьких письменників завдяки синтезу когнітивного та лінгвосинергетичного підходів.

У сьогоденні лінгвоконцептологічних методиках текстових досліджень вчені не полишають спроб уніфікувати і поєднати визначення концепту [4]. Складність поняття концепту викликає наукові дискусії щодо правомірності введення терміну «синтаксичний концепт» [3, с. 92] Однак, на нашу думку, можливість виокремлення поняття «синтаксичний концепт» доводить думка Ж.–П. Декле про нечіткість кордонів між лексикою та граматикою, а саме: лексика, морфологія та синтаксис французької мови втілюються у символічних структурах, які діляться на окремі складники

доволі умовно [6, с. 5]. Крім того, розуміння концепту як розумового багатошарового мовно-мовленнєвого конструкта з одного боку, і знакова номінативна природа синтаксису з іншого боку, уможливають визнання концептуальних засад синтаксичної організації.

Виокремлення у синтаксичному дослідженні синтаксичних концептів ми вважаємо правомірним, оскільки мовний рівень репрезентації концептів є складником ментального рівня на якому відбувається мовленнєво-розумова діяльність людини, а ментальні мовні утворення не існують окремо від когнітивних структур [2]. Представлення мовних знань у концептуальному вираженні може відбуватися тільки у розумовому плані. У когнітивній діяльності, ментальне опрацювання перцептивно-афективного немовного досвіду людиною сприяє категоризації, систематизації та семіотизації набутих знань, що формує своєрідне когнітивне багатошарове «зрощення» мовних і немовних знань. Згідно з концепцією фігуративного синтаксису Ж. Фонтанія саме немовне буття людини впливає на формування іконічності синтаксичних структур [8, с. 3-4]. Отже, все, що набуває мовного вираження, повинно мати концептуальний, тобто ментальний відбиток.

Серед лінгвістів побутує думка про те, що концепти мовних категорій можуть бути концептуальні тільки для філологів [5, с. 11]. На наше переконання, автоматичність використання граматичних правил та мовних одиниць у мовленні свідчить про концептуалізацію мовних операцій. Ця ідея підтверджується Ж. Пекельдером, який упевнений у спорідненості граматики і концептуалізації та поглинанні означуваного концептом [10]. Засновуючись на тезі про приналежність мовних операцій до ментальних структур, ми вважаємо можливим існування у ментальних структурах зони певних метамовних концептів. Для зручності дослідження того чи іншого метамовного концепту ми пропонуємо використовувати назви відповідних мовних категорій.

Синтаксичному концепту притаманні багатовимірність, нечіткість і відкритість меж. Він виникає під час здійснення операції концептуальної

інтеграції, концептуального блендінгу, і саме у цьому проявляється концептуальна емерджентність французького синтаксису [7, с. 82] у текстотворенні. Синтаксичні мовні форми, які знаходять своє мовленнєве втілення у тексті надають підґрунтя для дослідження тих когнітивних структур, які пов'язані з цими формами у мовно-розумовій діяльності людини.

Саме у тексті, завдяки горизонтальному і вертикальному розгортанню смислу, на відміну від окремого речення, виявляється багат шаровість і дискретність синтаксичних зв'язків. Незважаючи на статичність такої одиниці лінгвістичної розвідки як пропозиція, саме дослідження вертикальної синтаксичної організації тексту висвітлює динаміку репрезентації когнітивних структур.

Вивчення концептуальних характеристик синтаксичної французького речення у сучасному художньому прозовому тексті може здійснюватися на мікросинтаксичному рівні, який відповідає за формування речення у тексті, та на макросинтаксичному рівні, який співвідноситься з текстотворенням. Дослідження концептів мікросинтаксичного рівня з урахуванням цілісності тексту згідно з синергетичним принципом емерджентності може дати об'єктивні результати щодо макросинтаксичної синтаксичної організації усього тексту.

Головною когнітивною операцією, яка бере участь у репрезентації синтаксичних концептів на мікросинтаксичному рівні і упорядкуванні синтаксичної структури речення, є предикація. У текстопородженні саме операція предикації здійснює формування речення шляхом каскадного залучення таких метамовних концептів: ПРОПОЗИЦІЙНА ПРЕДИКАЦІЯ, який активізує, у свою чергу, концепт ПРЕДИКАТИВНІ ВІДНОСИНИ, в орбіту дії якого входять метамовні концепти ТЕМА та РЕМА, а також ПІДМЕТ та ПРИСУДОК. Синтаксичний концепт пропозиційна предикація характеризується нами як метамовний концепт, зокрема синтаксичний колективний мовний концепт що є проявом метамовного ментального простору у якості «кванта» мовного

знання, у якому віддзеркалюється функціональний аспект синтаксичних категорій.

Метамовний концепт ПРОПОЗИЦІЙНА ПРЕДИКАЦІЯ є ментальним відбитком універсальної біполярної когнітивної матриці матерія/рух, або простір/час, когнітивного архетипу просторово-часових відносин [11]. Цей концепт формує пропозиційну структуру, яка проявляється у французькому реченні через тема-рематичне членування, що, як правило, виступає у французькому реченні суб'єктно-предикатними відносинами.

Синтаксичне вираження цих відносин представляється у французькому реченні предикатом, який часто збігається з синтаксичним присудком, і логіко-комунікативним суб'єктом, що є синтаксичним підметом [1, с. 395]. Таким чином, концептуальною базою для ключової синтаксичної конструкції французького речення підмет + присудок і встановлення суб'єктно-предикатних відносин є колективний метамовний концепт ПРОПОЗИЦІЙНА ПРЕДИКАЦІЯ. Тому, об'єктивні кількісні дані про функціонування синтаксичної конструкції підмет + присудок у тексті можуть слугувати основою для дослідження цього метамовного концепту.

На мікросинтаксичному рівні простого речення через його предикативну конфігурацію у французькому художньому прозовому тексті відбувається вербалізація найабстрактніших концептів, таких як, наприклад, АКЦІОНАЛЬНІСТЬ та СТАН.

Систематизація концептуальних характеристик французької пропозиції, які у мові є конструктивно надзвичайно різноманітними, ускладнюється структурною вертикальною розгорткою у художньому тексті. Аналіз кількісних показників вживання конструкції підмет + присудок, проведений за допомогою суцільної вибірки, надає об'єктивний результат щодо реалізації когнітивної домінанти метамовного концепту ПРОПОЗИЦІЙНА ПРЕДИКАЦІЯ у французькому художньому прозовому тексті.

Наявність різних типів підметів, тобто обов'язкових актантів, у двох досліджуваних романах демонструє на розщеплення концепту ПІДМЕТ, який

входить до мережі концепту ПРОПОЗИЦІЙНА ПРЕДИКАЦІЯ на такі елементи: іменна група, займенникова група, група власного імені. Типовою функцією конструкцій із зазначеними підметами є вербалізація концепту АКЦІОНАЛЬНІСТЬ. Крім зазначених елементів іншу групу складають безособові та презентативні конструкції, такі як *il y a*, *il faut*, *c'est*, що виражають СТАН середовища разом із фоновою вербалізацією концепту НАЯВНІСТЬ / БУТТЯ / ІСНУВАННЯ, наприклад: *Il y avait de l'inquiétude dans ses gestes* (L. Gaudé « Le Soleil des Scorta »); *Il y a encore de l'eau sucrée-salée* (A. Rahimi « Syngué sabour. Pierre de patience »); *C'est moi, don Salvatore, c'est moi qui les ai empêchés d'avoir la vie à laquelle ils rêvaient* (L. Gaudé « Le Soleil des Scorta »); *C'était cette sorte de peur que j'avais* (A. Rahimi « Syngué sabour. Pierre de patience »). Виокремлення цих конструкцій диктується номінальним характером підмета.

Синтаксична норма французької мови щодо формування речення визначає необхідність як підмета так і присудка у реченні, однак, окремо враховуються парцельовані конструкції. Вживання серії парцелятив розповідних речень, ініціальним словом яких є присудок в особовій формі, є ідеостильовою ознакою мовлення як Л. Годе, так і А. Раїмі, тексти романів яких відзначаються надзвичайною кількістю синтаксично різноманітних парцельованих конструкцій. Отже, у таких конструкціях зв'язок між підметом та присудком є ослабленим і неочевидним.

При вивченні елементів концепту ПІДМЕТ у двох досліджуваних творах нами були встановлені такі кількісні показники: у творі Л. Годе « Le soleil des Scorta » для іменної групи ~ 22,5%, для займенникової групи ~ 66,50%, для групи власного імені ~ 11% серед загальної кількості 6159 підметів. У романі А. Раїмі « Syngué sabour. Pierre de patience » іменна група складає ~ 24,6%, займенникова група ~ 74,7%, група власного імені ~ 0,7% із загальної кількості 3026 підметів. З представленої вибірки виключені парцельовані, презентативні та безособові конструкції.

Разом із суб'єктно-предикатними відносинами у французькому реченні у вербалізації концепту ПРОПОЗИЦІЙНА ПРЕДИКАЦІЯ беруть участь другорядні синтаксичні відносини, які встановлюються при наявності зв'язку присудка з іншими, крім підмета, членами речення. Присутність у реченні додаткових актантів, таких як пацієнс, бенефактив, інструмент, ціль, джерело, також беруть участь у формуванні конфігурації речення, враховуються при виявленні синтаксичних концептів речення, оскільки мають конкретне синтаксичне вираження у реченні.

Відомий французький дослідник синтаксису К. Мюллер відзначає, що сучасна французька мова є типово конфігураційною, для якої найуживанішою є конструкція S+V+O, тобто підмет + присудок + прямий додаток [9]. Отже, вербалізація метамовного концепту пропозиційна предикація здійснюється через найчастотніші конструкції S+V+COD (підмет + присудок + прямий додаток), наприклад: *Ses lèvres caressent la barbe drue* (A. Rahimi « Syngué sabour. Pierre de patience »), *Le vent emporte mes mots* (L. Gaudé « Le Soleil des Scorta »); та S+V+COI (підмет + присудок + непрямий додаток), наприклад: *Elle revient avec une lampe-tempête* (A. Rahimi « Syngué sabour. Pierre de patience »), *C'est alors que Giuseppe a proposé à Domenico de continuer seul* (L. Gaudé « Le Soleil des Scorta »). Ці конструкції хоча й мають багатоманітні структурно-семантичні різновиди, однак формують прототипову категорію концепту ПРОПОЗИЦІЙНА ПРЕДИКАЦІЯ, що зумовлюється переважною розповсюдженістю цієї конструкції. У двох досліджуваних творах кількість синтаксичних зв'язків V+COD та V+COI становить 2990 конструкцій для роману Л. Годе « Le soleil des Scorta », що складає ~ 37,7% від загальної кількості присудкових зв'язків (V+[...]) 8158 одиниць; та 1781 конструкція із синтаксичними зв'язками V+COD та V+COI для роману А. Раїмі « Syngué sabour. Pierre de patience », що складає ~ 40% від загальної кількості присудкових зв'язків 4459 одиниць.

Висновки. Проведений аналіз кількісних показників концептуальних складників синтаксичного концепту ПІДМЕТ у складі концепту ПРОПОЗИЦІЙНА

ПРЕДИКАЦІЯ, у романах Л. Годе « Le soleil des Scorta » та А. Раїмі « Syngué savour. Pierre de patience » свідчать про певну подібність складників іменної групи і відмінність складників займенникової групи та групи власного імені, що пояснюється сюжетними лініями обох творів та відносно невеликою кількістю персонажів у романі А. Раїмі « Syngué savour. Pierre de patience ». Наближеність один до одного кількісних показників синтаксичних зв'язків V+COD та V+COI для обох творів на рівні макросинтаксису демонструють схожість когнітивних домінант обох авторів, а також певним чином у лінгвосинергетичному ракурсі підтверджують гіпотезу про самоорганізацію синтаксичних структур у тексті.

Перспективи дослідження. Вивчення концептуальних складників синтаксичних концептів у художньому прозовому тексті на матеріалі творів сучасних французьких письменників може надати відповідь на питання пропорційного співвідношення між індивідуальним і системно-мовним компонентами у текстотворенні.

Література

1. Гак В. Г. Теоретическая грамматика французского языка / В. Г. Гак. – М.: Добросвет, 2000. – 839 с.
2. Кравченко А. В. Что такое “когнитивная структура”, или об одном распространенном заблуждении / А. В. Кравченко. М: ИЯ РАН; ТГУ им. Г. Р. Державина, 2011. – С. 96-104. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.academia.edu/1148125/>
3. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько ; відп. ред.: В. М. Манакін. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008 . – 331 с.
4. Прохоров Ю. Е. В поисках концепта / Ю. Е. Прохоров. – 2-е изд. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 176 с.
5. Шафиков С. Г. Категории и концепты в лингвистике / С. Г. Шафиков // Вопросы языкознания. – 2007. – № 2. – С. 3–17.

6. Desclés J-P., *Réflexions sur les Grammaires Cognitives* / J-P. Desclés // *Modèles Linguistiques*. – 1994. – P. 1–27.

7. Fauconnier G., Turner M. *Conceptual blending, form and meaning* / G. Fauconnier, M. Turner // *Recherches en communication*. – 2003. – № 19. – P. 57–86

8. Fontanille J. *Modes du sensible et syntaxe figurative* / J. Fontanille. – Presses Univ. Limoges, 1999. – 140 p.

9. Muller C. *Réflexions sur l'ordre des mots en français (les constituants majeurs de l'énoncé)* / C. Muller // *Actes du 1er Congrès Mondial de Linguistique Française*, CD-Rom, Jacques Durand, Benoît Habert & Bernard Laks (eds). – Paris: EDP Sciences, 2008. – P. 2663–2676. [en ligne]: <http://www.claude-muller-linguiste.fr/wp-content/uploads/2012/09/Ordre-des-mots-en-fran%C3%A7ais.pdf>

10. Pekelder J. *Le tertium comparationis en linguistique contrastive: problèmes et methods* / J. Pekelder // *Linguistica Pragensia*. – 2010. – №1. – P. 22–36.

11. Petitot Jean *Approche morphodynamique de l'iconicité des stémmas. Des connexions tesnièreennes aux images-schémes des grammaires cognitives*. EHESS-Paris [en ligne]:

http://www.crea.polytechnique.fr/JeanPetitot/ArticlesPDF/Petitot_Tesniere.pdf

Ілюстративний матеріал

1. Gaudé L. *Le Soleil des Scorta*. / L. Gaudé. – Actes Sud Editions, 2004. – 250 p.

2. Rahimi A. *Syngué sabour. Pierre de patience*. / A. Rahimi. – P.O.L éditeur, 2008. – 160 p.